

Produksjon og innovasjon

Kunnskapsbasert praksis i norske folkebibliotek

Af Tord Høivik

Abstract

Artiklen omhandler anvendelsen af kunnskapsbasert bibliotekpraksis (KBP) i den norske folkebibliotekssektor. KBP svarer i Norge til EBP i Danmark og EBLIP i Sverige. Den sætter fokus på det både spændende og anspændte forhold mellem systematisk kundskab om norske folkebiblioteker og bibliotekernes daglige praksis. Den centrale, nationale aktør på folkebiblioteksområdet fra 2003-2010, ABM-utveklings rolle beskrives og analyseres med fokus på misforholdet mellem en veludviklet national biblioteksstatistik og den manglende interesse for at transformere den systematiske kundskab til praksis. Samtidig påpeges det, at et bedre samspil mellem empirisk viden og praksis er påbegyndt i norske folkebiblioteker. Endelig påpeges det med konkrete bibliotekscases, hvordan KBP kan være til gagn for en innovativ, norsk folkebiblioteksudvikling..

Tord Høivik, 1. amanuensis, ved Avdeling for journalistikk, bibliotek- og informasjonsstider, Høgskolen i Oslo. tordhoivik@gmail.com

Indledning

Situasjonen er velkjent for alle som jobber i bibliotekfeltet: produksjon står mot innovasjon. På kort sikt er det en fordel å holde seg til etablerte rutiner. Det er enklere å opprettholde enn å videreutvikle. Men hvis folkebibliotekene ikke utvikler nye tilbud og nye arbeidsformer vil de gradvis tape i konkurransen med andre kultur- og kunnskapstilbud. På lang sikt kan en forsiktig linje føre til marginalisering av hele institusjonen.

Praksis og innovasjon

I årene etter 2000 har spenningen mellom produksjon og innovasjon tiltatt. For bibliotekene krever den raske overgangen fra industri- til kunnskapssamfunn mer fornyelse og dypere omlegginger enn etterkrigstida. Dette er grunnen til at *kunnskapsbasert bibliotekpraksis (KBP)* har etablert seg som begrep. Den faktiske bruken er mer beskjeden. Men KBP er ikke bare retorikk. I denne artikkelen ser jeg på det spennende - og anspente - forholdet mellom systematisk kunnskap om norske folkebibliotek (på den ene siden) og bibliotekenes daglige praksis (på den andre). Kunnskapsbasert praksis har bare mening i fagmiljøer som utøver - og som ønsker å forbedre - en praksis. KBP forutsetter en vilje til innovasjon. Hvis ikke, klarer man seg lenge med verdi- eller tradisjonsbasert praksis. KBP forutsetter i tillegg en vilje til systematisk arbeid med empiriske data. Det er ikke nok å tro, eller ønske, eller mene, eller argumentere for sitt eget syn. Argumentasjonen må knyttes til systematisk innhenting, analyse, presentasjon og

diskusjon av empiri. Kunnskapsbasert praksis, slik vi kjenner det fra helsefagene, er et integrert innovasjonssystem.

Statistikkbasert kunnskap

Når det gjelder empirisk kunnskap, er situasjonen paradoksal i hele bibliotekfeltet. Norge har et av verdens beste systemer for bibliotekstatistikk. Vi har også rik tilgang på data om fenomener i bibliotekenes nærmiljø: kultur- og mediestatistikk, skole- og utdanningsstatistikk, og detaljerte sosio-demografiske data på geografiske nivåer *under* den enkelte kommune. Denne informasjonen blir nesten ikke brukt av de som jobber i og med folkebibliotek. Feltet *besitter* mye statistisk informasjon, men har manglet interesser, kunnskaper og ferdigheter om forholdet mellom tall og handling. Derfor har den systematiske informasjonen ikke blitt transformert til systematisk praksis.

I tida 2003-2010 var ABM-utvikling det sentrale statlige organet for norsk folkebibliotek. Gjennom årene har ABM gjort flere forsøk på å “foredle” statistikken ved å utvikle anbefalte indikatorer. Den siste anbefalingen ble publisert i fjor. Men dette utviklingsarbeidet har ikke fulgt den kunnskapsbaserte modellen. Erfaringene med bruk av statistikk og indikatorer fra tidligere runder har ikke blitt analysert. Arbeidsgruppene har omfattet bibliotekarer, men ikke statistikere. Konklusjonene har blitt lagt ut til høring, men ikke kvalitetssikret gjennom faglige debatter.

Dette er heldigvis i ferd med å endre seg. Bibliotekorganisasjonene selv har gått sammen i et nettverk - *Samarbeidsutvalget for bibliotekstatistikk* - som skal bidra til bedre statistikk, bedre ferdigheter og bedre analyser. Utvalget, der jeg selv deltar som konsulent, har fått midler fra ABM-utvikling til å holde kurs om praktisk bruk av statistikk. Et konkret eksempel på nye tiltak er fylkesstatistikken. Det er fortsatt slik at folkebibliotekenes årlige statistikk sendes til Oslo via fylkesbibliotekene. I Oslo blir utvalgte deler publisert i en felles årbok et halvt år senere. Men nesten halvparten av fylkene legger nå ut den fullstendige statistikken - i form av regneark - på sine egne nettsider så snart de har fått inn tallene fra de lokale folkebibliotekene. Dermed blir det mulig å arbeide empirisk - dvs. kunnskapsbasert - med hele materialet, ikke bare med enkelte deler og noen få krysstabeller.

Vi har fortsatt en lang vei å gå. Med unntak av noen få entusiaster er det bare fylkesbibliotekene og de store folkebibliotekene som har mulighet for å jobbe med dette materialet over lengre tid. En håndfull bibliotek, som f.eks. Oslo (Deichmanske), Bergen og Sandefjord, har presentert tidsrekker på sine nettsteder og inkludert statistiske analyser i sine årsrapporter. Men analysene har nok ligget på et svært elementært nivå. Samspillet mellom empirisk kunnskap og løpende praksis har startet - men kunne vært vesentlig sterkere. Viljen har kanskje vært til stede, men miljøet har savnet praktisk kunnskap om statistikk, indikatorer og kvantitative modeller.

Prosjektbasert kunnskap

Gjennom årene har norske folkebibliotek gjennomført hundrevis av større og mindre utviklingsprosjekter. Noen av dem har resultert i nasjonale tjenester - de kommer jeg tilbake til. Men de aller fleste har dreid seg om (1) utprøving av nye typer tiltak; eller (2) innsamling av nye typer data. Her ser jeg på to eksempler.

23 ting er et kompetanseutviklingsprogram for norske folkebibliotekarer. Hensikten med programmet er å gi bibliotekarene praktisk erfaring med sosiale medier, slik at de kan veilede bibliotekets brukere og selv ta dem i bruk. Programmet bygger på et konsept som er utviklet og grundig prøvd ut i USA - og deretter eksportert til en rekke andre land. Den norske versjonen, som er produsert av fylkesbibliotekene i Buskerud, Vestfold og Østfold, er i tillegg inspirert av den danske utgaven, som København, Randers og Herning står bak. Det foreligger altså en rik internasjonal praksis og mye erfaringskunnskap rundt akkurat dette tiltaket.

Prosjektet har utvilsomt vært en suksess. De første kursene ble holdt i de tre “opphavsfylkene” våren 2008. Senere har “halve Norge” sluttet seg til. Mange hundre bibliotekarer har fullført opplegget. Kursene har sikkert ført til større kunnskaper og ferdigheter i - og mer bevissthet om - de nye sosiale mediene: blogging, RSS, nettvideo, tagger, mashups, osv. Samtidig mangler en viktig dimensjon. Vi vet at deltakerne stort sett er fornøyd, men vi vet ikke i hvilken grad og på hvilken måte de har forandret sin praksis på grunn av kurset. Systematisk registrering og analyse av kursets resultater var ikke en del av opplegget. Sammenhengen mellom kurs og praksis

har ikke blitt dokumentert. Den nye praksisen kan altså ikke kalles kunnskapsbasert i streng forstand.

Jeg har foretatt en bitte liten undersøkelse rundt dette prosjektet - ikke for å drive forskning, men for å tydeliggjøre behovet for empiri. Alle som deltok opprettet sin egen blogg i forbindelse med kurset. Noen måneder etter at de tre første kursene var avsluttet, sjekket jeg alle lenkene. Av nesten to hundre nyopprettede blogger var det bare tre som fortsatt var i live. Jeg ble ikke spesielt forbauset. Sammenliknet med andre yrker er bibliotekarene et bloggende folkeferd. Men skriving er skummelt. Det store flertall nøyer seg med å lese. Mangelen på videreføring er også kunnskap om praksis - og om avstanden mellom kurs og praksis.

Et annet viktig prosjekt har skaffet helt nye data til veie. I samarbeid med fem av de største norske bibliotekene Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger og Kristiansand - gjennomførte konsulentfirmaet Sentio en omfattende studie av brukernes atferd altså hva de faktisk gjør når de besøker biblioteket. Gjennom en hel uke ble besøkende "skygget" av observatører fra de kom inn til de gikk ut av biblioteket. Vi vet hvilke områder de var innom, hvor lenge de oppholdt seg på hvert sted og hva de gjorde mens de var der. Ved utgangen ble de også intervjuet - ganske kort - om sitt besøk. På denne måten ble det samlet inn et overmåte rikt datamateriale. Prosjektets database har informasjon om over tre tusen personer.

Bibliotekarene finner det ofte vanskelig å oversette forskningsresultater til praktiske tiltak. Men dette prosjektet var ikke et typisk forskningsprosjekt. Det var initiert av det operative miljøet - "grasrota" om man vil - og finansiert av ABM-utvikling, ikke av et forskningsråd. Likevel er det noe som mangler. KBP forutsetter at kunnskap - i dette tilfelle data om brukeratferd - påvirker den bibliotekariske praksis. Men i dag, to år etter at undersøkelsen ble lagt fram, er det vanskelig å se at den har ført til endringer i bibliotekenes egen praksis. Det skyldes ikke vond vilje, men heller manglende evne til å bearbeide store datamengder slik at de blir relevante i den praktiske hverdagen.

Nasjonale tjenester

Folkebibliotekene står imidlertid ikke stille. Fjorårets uro bidro til en mer kunnskapsbasert debatt - som på

sikt vil gi oss en mer kunnskapsbasert praksis. I 2010 ble ABM-utvikling, det vil si det nasjonale direktoratet for arkiv, bibliotek og museer, oppløst. Folkebibliotekdelen havnet hos Nasjonalbiblioteket. De nasjonale tjenestene Biblioteksvar og Ønskebok ble nesten nedlagt. Framtida for begge skal utredes.

Debattene om slike fellestjenester har blitt mer empiriske. Tidligere var det vanskelig å få gehør for kvantitative argumenter. Statistikk ble forbundet med byråkrati og New Public Management. Nå tas besøkstall (nettrafikk) i større grad på alvor. På fagbiblioteksida ble BIBSYS Emneportal nedlagt fra 1.1.2011. Begrunnelsen var at etterspørselen sank fra år til år. Det samme gjaldt SMS-tjenesten til Biblioteksvar: over og ut fra 1. januar. I Danmark har Spørg Olivia blitt lagt ned.

Slike begivenheter skjerper blikket. Ulven banker på døra. Da må bibliotekfolk tenke bredere enn før. Bibliotekfeltet er et produksjonssystem med mange komponenter og nivåer. Skal innovasjon realiseres gjennom kunnskapsbasert praksis, er det ikke nok med punktvis tiltak. Kunnskapen befrukter ikke praksisen på egen hånd. Innovasjon krever vilje, kompetanse og hardt arbeid. Det er - som Samstat poengterer - hele systemet som må løftes. KBP er ikke en metode innenfor bibliotekfaget, men en annen måte å praktisere selve faget på.

Referencer

Om Samstat (Samarbeidsutvalget for bibliotekstatistikk). URL: <http://samstat.wordpress.com/about/>

Tjuetre ting å lære. URL: <http://plinius.wordpress.com/2008/07/20/sk-2908/>

Hvem er de og hvor går de? Om brukeratferd i norske storbybibliotek. Oslo: ABM-utvikling 2008. ISBN 978-82-8105-061-7. (= ABM-skrift 46). URL: <http://www.abm-utvikling.no/publisert/abm-skrift/abm-skrift-46.html/>